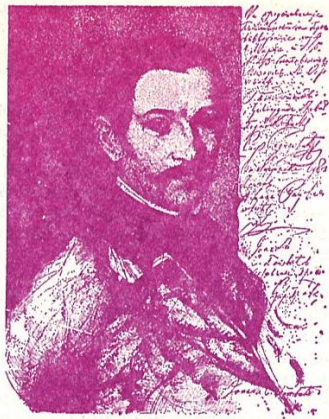

O biografu steriji

miron flašar

Predmeti iz istorije imaju sasvim pretežno mesto u Sterijinom ranom stvaralaštvu. Dva romana, jedan objavljen 1828. i drugi odmah zatim započet, a u rukopisu ostao, svedoče »kako je J.S. Popović od početaka svoga književničkog delovanja izučavao istoriju Balkanskog poluostrva, pokazujući više no ostali srpski pisci onoga vremena osećanje za zajedničku sudbinu balkanskih zemalja«. Stojan Novaković, od koga sam ove reči pozajmio, još dodaje: »U dokaz za to može se ubrojati i istorički spis o Đ. Kastriotiču *Život i viteška vojevanja slavnoga kneza epirskoga Đurđa Kastriota Skenderbega*, koji je 1828. u Budimu izdao ondašnji knjižar izdavač Josif Milovuk. U predgovoru k tome delu J.S. Popović navodi da ga je radio po poruci Milovukovoj. Predgovor je datovan 2. januara 1828. godine. Pisac sam kaže da mu je spis izvod iz poznatog dela Barlečićeva i iz drugih pisaca.« Toliko i tako, godine 1907, Stojan Novaković.¹

Glavne sudove o Sterijinom *Životu Skenderbega* doneli su, u novije vreme, Jovan Grčić i Nikola Radojčić. Oni su se, uglavnom, složili u mišljenju da je mladi Sterija ovu biografiju sačinio najviše prema Andriji Kačiću Miošiću.² Nisu, međutim, smatrali potrebnim da dadu, u svojim radovima, i podrobnije upoređenje Sterijinog teksta s Kačićevim, iz *Razgovora* i s tekstovima nekoliko stranih izvora koje je sam Sterija naveo u predgovoru. Ukazaću ovde na razloge s kojih takvu analizu ne smatram suvišnom i na dve tačke za koje bi ispitivanje Sterijinog biografskog rada moralo sačuvati otvorene oči. Prvo, trebalo bi nepristrasnije razmotriti mogućnosti koje je mladi Sterija u Pešti imao da se upozna s onim izvorima o Skenderbegu koje je u predgovoru pobrojao. Drugo, trebalo bi povesti više računa o shvatanjima biografskog posla kakva je školska teorija književnosti, a ona je iskazana u priručnicima retorike i poetike, mogla preneti mladome Steriji u prvim decenijama XIX veka. Usmerena tako, analiza možda i neće znatnije izmeniti sud o izvoru prema kome je *Život Skenderbega* najviše sačinjen. Ali će takvo usmerenje samo sobom obavezati ispitivača da, već pri prvim koracima, znatno ublaži do sada jako nepovoljnu ocenu Sterijinog rada na biografiji.

Jovan Grčić i Nikola Radojčić pokazali su nešto suviše spremnosti da ospore Steriji rad i s ono nekoliko izvora na koje se sam poziva. U razmatranjima spomenutih ispitivača čitamo ne samo da mladi spisatelj te izvore većinom i nije koristio, nego još i tvrđenje da neke od njih i nije poznavao. I nezavisno od sistematske analize svih tekstova, potrebne da bi se rasvetlilo je li Sterija biografiju Skenderbega stvarno sastavio »gotovo kao plagiator« (J. Grčić), možemo ovde pokazati da su dosadašnja ispitivanja radila dosta smelo i nesmotreno s malim podacima.

Ima u razgovoru o Sterijinim izvorima za *Život Skenderbega* najpre sitna, pa opet u odcjecima osetna zabunjenost oko jezika u kojima su oni bili sastavljeni, ili na kojima ih je mladi Sterija mogao čitati. Povod takvoj zabuni jesu, ako dobro cenim, nešto nejasne primedbe s prve stranice Grčićevog članka *Mladi Sterija kao biograf*, iz godine 1930. Navedene su tu, iz predgovora *Životu*, Sterijine reči kako je »od spisatelja koji su se žitije Kastriotovo opisati starali, najznatniji Barlečić, bivši sveštenik Skadarski, rodom Albanec, koji je opširno o njemu istoriju izdao u Rimu 1493, dakle 26-te godine posle smrti Kastriotove!« Iz potonjih rečenica spomenutoga predgovora Grčić je još preneo da je Sterija, po sopstvenom tvrđenju, ne samo koristio Barcelija, nego ga i popravljao, naročito u hronologiji, i to po autorima koji su na njemu, to jeste Steriji, »poznati jezici život Skenderbega opisali«. Nije Grčić, međutim, ni tu, niti u daljem izlaganju, spomenuo da su takvi autori, po Sterijinom svedočenju, bili: »Sagred, Busjeres i drugi«. Ovo je dosta čudno stoga što je Grčić Sterijino otvoreno pozivanje na Barlečića odmah uporedio sa sličnim u Kačića Miošića. Ovaj je, naime, u

odeljku o Skenderbegu, kao svoje izvore naveo Barlečića i Sagreda, dok mu treći korišćeni autor nije, kao u Sterije, »Busjeres«, nego Đamaria Biemi iz Breše.

Grčićevo upoređenje moramo navesti u celini, jer tek će tako postati jasno da su potonji ispitivači pod utiskom upravo tih redaka sudili krajnje nepovoljno o Sterijinom poznavanju izvora za biografiju Skenderbega. Jovan Grčić izlaže, naime, ovako: »I Kačić je u svom *Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga*, na završetku velikog odeska u kojem sledi čudnovati život i viteška vojevanja Jure Kastriotića, rečenog Skenderbega, s različitim pismam, koje su iz Sagreda, Barlezija i Giammarie Brešanina izvagjene, priznao, da je iz njih ukratkoo ovo izvadio i u slovinski jezik složio za siromahe i težake i čobane, koji latinski ne znadu, a tik pred tim upućuje svakog talijanski ko razumi, neka štije Sagreda, Barlezija i Giammariu Biemi, Brešanina. Latinski je mladi Sterija znao — posle ga je neko vreme, svršeni pravnik, predavao u privatnoj gimnaziji u Vršcu — no talijanski neće biti da je spadao među njemu poznate jezike, jer se u svojoj knjižici o Skenderbegu mnogo oslanjao na Kačića te oberučki vadio iz Kačićevih izvadaka«. Tako Jovan Grčić.

Onome koji ništa bliže ne zna o spomenutim biografima Skenderbega, neće biti jasno, iz navedenih Grčićevih rečenica i citata, na kojem su oni jeziku pisali. Čak će pre ostati pod utiskom da su svi pisali italijanski i da ih upravo stoga Sterija nije koristio neposredno, nego najviše preko Kačića. Grčić ovde nije napomenuo da je Barlečić svoju biografiju Skenderbega sastavio na latinskom (koji je Sterija znao), i da je ona potom češće prevedena na italijanski i druge evropske jezike. Možda prosto nije smatrao da bi ovo moglo biti nepoznato čitaocima. Možda je i sam bio nekako pod utiskom svoga drugog navoda iz Kačića (»talijanski ko razumije neka čita Sagreda, Barlezija i Giammariu Biemi«), pa je nehotice unapred zašao u krug potonjih svojih izvođenja, gde dokazuje Sterijinu prevashodnu zavistnost od Kačića, a ne od Barlečića.

Bilo kako bilo, neka nejasnost je ostala, i to u istaknutom početku Grčićevog članka. Otuda se prenela i u potonju literaturu o Steriji. U radu *Strani odjeci u Sterijinom delu* (1956) S.A. Jovanović beleži da ima malo italijanskih tragova u Sterije; napominje, zatim, da je sam pisac, godine 1832, izjavio kako »pomalo« zna italijanski; a napokon se Jovanović poziva ovako na Grčića i njegov sud: »Nije zbog toga neopravdana, iako nije potpuno tačna, opaska Jovana Grčića koji se, u vremenu između dva rata, podrobnije pozabavio njegovim *Skenderbegom*, da italijanski nije bio jezik koji je »spadao među (njemu) poznatije jezike«. Grčić je do takvog zaključka došao upoređivanjem *Skenderbega* i Kačića Miošića, jer je konstatovao da se mladi Sterija prilikom sastavljanja svoje knjige manje služio Barlečićem i talijanskim izvorima, mada je na njih upućivao, a mnogo više Kačićem, koji se stvarno služio Barlečićem.³ Preneto u osnovi verno, ovo Jovanovićevo obaveštenje i čuva i nehotično podržava nejasnost Grčićevih uvodnih iskaza. Tako je nedovoljno poznavanje italijanskog jezika zabunom dobilo visok rang argumenta u oceni Sterijinog biografskog rada.

Znanje ili nepoznavanje italijanskog jezika ne može se, kako smo rekli, nikako uzeti kao argument u razgovoru o tome koliko je Sterija stvarno čitao i koristio latinskog, i na italijanski prevedenog Barlečića. I obratno. Ne može se nikako pouzdano suditi o Sterijinom znanju italijanskog po stepenu u kojem je Sterija stvarno koristio *Memorie storiche de' monarchi Ottomaniani di Giovanni Sagredo*, objavljene na italijanskom u Veneciji 1673, a već 1679. i u trećem, dopunjenom izdanju. Zar Sterija nije mogao čitati popularno Sagredovo delo u nekom nemačkom prevodu?

Da nas dosadašnja ispitivanja izvora za *Život Skenderbega* uvlače u kolo Steriji nenaklonih zaključaka pokazuje još jasnije razgovor o trećem stranom autoru na koga se sam Sterija, u predgovoru biografije, poziva. To je »Busjeres« (Буџиересъ), koga Grčić i ne spominje. Pa opet je stvarno do Grčića krivica za jedan potonji nesporazum oko ovoga imena i Sterijinog izvora. Naime, ne znajući šta bi s imenom Busjeres, i oprezni Nikola Radojčić poveo se za Grčićevom nametljivo istaknutom postavkom da je mladi Sterija čak i svoje izvore, navedene izrekom u predgovoru, prosto prepisao iz Kačića. Štaviše, po Radojčiću, i pogrešno prepisao: »U predgovoru tvrdi Sterija da se pri pisanju najviše oslanjao na poznatog biografa Skenderbegova, Barlečića, a da su mu pomagali još i Сагредъ и Буџиересъ i drugi (V—VI). Stojan Novaković je poverovao ovoj izjavi, i kao već naćin citirajući druga dva pisca, osobito poslednjega, izaziva opravdanu sumnju da ih je uopšte i video. To se ne može pouzdanije osetiti ako se Sterijino navođenje izvora za život Skenderbegov uporedi s Kačićevim.«

Zatim Nikola Radojčić, slično Grčiću, ali od ovoga potpunije, poredi mesta gde Kačić i Sterija daju popis svojih izvora. Ne nalazeći, sa svoje strane, boljega objašnjenja, Radojčić u trećem autoru iz Sterijinog niza Барлеџие — Сагредъ — Буџиересъ naprosto prepoznaje izvitopereni prepis trećega imena iz Kačićevog niza Sagred — Berlezije — Biemmi Brešanin. I ne čineći

dalji napor da paleografski, ili štamparski, objasni kako se ime Biemmi Brešanin moglo preobraziti u nekakvu svoju maškaru i pojaviti kao Busjeres, on, sasvim u oštroum Grčićevom duhu, dodaje: »Kako je Sterija pregledao Kačićovo navođenje izvora za život Skenderbegov, tako je, uglavnom, činio i s opisom celoga života Skenderbegova.«⁵

Evo nas opet u kolu zaključaka nekako naprečac donetih. Nikola Radojčić je Grčićev zaključak da je Sterija kao biograf Skenderbegov bio neoriginalan, gotovo plagijator koji oberučki vadi iz Kačića, dopunio još i tvrdjenjem da je Sterija sve svoje izvore redom ne samo iz Kačića »prepisao«, nego, u poslednjem imenu, čak i pogrešno prepisao. Možemo, međutim, pouzdano reći da ime Busjeres nije dospelo u Sterijin spisak izvora nesmislenim preinačenjem imena Biemmi Brešanin, iščitanim iz spisaka Kačićevog. Ime, naime, postoji, nije italijansko nego francusko, i stvarno ga je nosio autor jednog speva o Skenderbegu, objavljenog u Lionu sredinom XVII veka. I uz to još jedna napomena. Skripcija *Byccнеpecъ* za De Bussières ne sme se ceniti podsmešljivom kritičnošću s kojom su se dosadašnji ispitivači osvrtni na pisanje stranih imena u *Zivotu Skenderbega*, temeljniji na takvoj oceni još i zaključak o plagijatorstvu mladoga Sterije i njegovom nepoznavanju stranih jezika.

Videli smo da je Nikola Radojčić, razvijajući Grčićevu tezu o izvorima prepisanim iz Kačića, našao već u samom »načinu citiranja« imena Sagred (Сагредъ) i Busjeres (Бусиересъ), a osobito ovog poslednjega, razlog za »opravdanu sumnju« da mladi Sterija te autore upošte nije ni video. Dve godine ranije, i pod utiskom iste, Grčićeve teze, S.A. Jovanović nije, načinom istovetnim, osporio mladome Steriji samo znanje italijanskoga, nego i francuskoga jezika. Poslužio se rečima i razlozima koji slede: »O svome znanju francuskog jezika, u određenim stepenima svoga života, Sterija je ostavio nekoliko dokaza, — doduše, ne suviše krupnih. Idući hronološkim redom, Sterija se, u svojoj dvadeset i drugoj godini, u *Skenderbegu*, hvalisao stranim izvorima kojima se služio prilikom izrade te biografije. Tim povodom naveo je i jednog Francuza, po imenu Dufresne. No, za nesreću, taj Dufresne bi se tako mogao zvati samo ako bi se francuska latinica čitala kao naša!«⁶

Sterija je tako, zbog otvorenog pozivanja na svoje izvore, izašao u nauci na sasvim zao glas — kao plagijator, i hvalisavac, i neznanica u jezicima za koje on ni u zrelijim godinama nije ustvrdio da ih temeljito poznaje. Stvarno, pak, bio je mladi Sterija, što se i zna i priznaje, dobar latinac i čitao je latinsku knjigu. Znao je ono što kao da su s uma smetnuli njegovi noviji, odvise rvenosni knjižari: da su Dufresne i Busjeres bili, doduše, Francuzi, ali automi u jeziku latinskom, i da su na svoja dela stavljali latinizovane oblike svojih imena. Ta imena Sterija se prenosio prema izgovoru latinskog jezika uobičajenom u austrougarskoj školi i uz nejednako sprovedeno prilagođavanje nominativskog završetka, od čega boluje i današnja naša transkripcija. Otuda je Sterija prezimena autora koje je poznavao pod latinizovanim imenima Marinus Barletius (Martino Barlezzio) i Joannes de Bussières (Jean de Bussières), odnosno Carolus Du Fresne, dominus Du Cange (Charles du Fresne, seigneur Du Cange), transkribovao s Barlecije, Busjeres i Dufresne, a ne prema italijanskom ili francuskom izgovoru sa: Barleci, Bisjer i Difren. Ništa neobično za Sterijino doba i područje, kulturno i jezičko.⁷ Isti je postupak, uostalom, primenjivao i Jovan Rajić.

Na kraju ovih odeljaka posvećenih navođenju izvora u *Zivotu Skenderbega* smemo reći da su stariji ispitivači, osmatrajući skripcije imena autora na koje se Sterija poziva, zasnovali na dosta krhkoj argumentaciji neke svoje najnepovoljnije sudove o jezičkim znanjima, savesnosti u radu i skromnosti mladoga biograf Sterije. Poređenje niza izvora »Barlecije, Sagred, Busjeres i drugi«, iz Sterijinog predgovora, s Kačićevim nizom »Sagredo, Barlezije i Giammaria Biemmi Brešanin«, na kome su Grčić i Radojčić utemeljili svoju tezu o prepisivanju izvora, jeste, naprotiv, očigledno svedočanstvo o njenoj neosnovanosti.

Možda će se neko upitati zašto sam, kao istoričar književnosti, ušao u sitno pitanje o »Busjeresu«, osumnjičenom, pa čak i u njegovom postojanju osporenom izvoru za *Zivot Skenderbega*. Hteo sam, prvo, da oslobodim biograf Steriju jedne koliko oštro izrečene, toliko i manjkavo zasnovane optužbe. Neki istoričar možda će se poduhvatiti da ponovo razvidi pitanje u kojoj je meri i kako savesno Sterija koristio izvore za koje je stvarno znao. I pokazće možda da nikakva važna istorijska činjenica nije preuzeta u Sterijinu biografiju iz speva o Skenderbegu koji je sastavio Ioannes de Bussières è Societate Iesu. Mene, međutim, De Bisjerov heksameterski spev, objavljen prvi put u Lionu 1643, a pod naslovom *Scanderbegus — Poema*, podstiče da načnem šire, književnoistorijsko zanimljivo pitanje: o tehničkim pripovedanja različitoj u epu i biografiji.

Glavni podsticaj za razmišljanja koja slede nisam dobio otuda što je De Bisjer, u potonjim izdanjima, dodao svome spevu i teorijsku *Dissertatio de descriptionibus in poemate epico*. Ona je mogla i te kako zanimati Steriju. No, bitnije je sledeće: De Bisjer sastavlja, u XVII veku, poemu na latinskom jeziku. On je

sastavlja prema aristotelsko-horacijevskim načelima. Otuda je »priča« (mi bismo danas rekli fabula) u De Bisjera građena prema pravilima klasične epske kompozicije. Ne pripoveda se ceo Skenderbegov život. Autor uvodi čitaoca in medias res u sam vrtlog zbivanja, kao da nam je sve iz ranijeg junakovog života poznato. I ne beži od crta i motiva koji pripadaju legendi. Spev počinje trenutkom kada se Skenderbeg odlučuje i sprema na ženiđbu. Ali stiže vest da su Turci digli na njega vojsku. Dramski sažeta fabula vodi opisu ratnoga sukoba i okončana je smrću neprijateljskog vojskovođe. Sve ovo seća nas na način fabuliranja uobičajen u antičkom herojskom epu. Kod Homera i Vergilija. A na Vergilija seća nas podjednako i De Bisjerova epska dikcija.

Sterija je, iz škole, morao znati za osnovne zahteve aristotelsko-horacijevske poetike. Prema njima, ep, da bi imao rang prave poezije, ne može pripovedati zbivanja »od samog početka«; niti se umetnička (poetska) organizacija njegove fabule može postići samo uvođenjem jednog središnjeg lika, kao u biografiji, ili hronološkim nizanjem događaja koji se tiču većeg broja lica, kao u storiiji. Da bi imala poetsko svojstvo fabula epa mora biti odmerene, pregledne dužine i organski celovita u smislu više dramskom nego epskom: pričanje mora čitaoca uvesti u središte zbivanja; zapravo, treba da započne od nekog ključnog momenta, a ovaj u hronologiji svih pomenutih događaja često leži bliže kraju, pred »dramskim« raspletom.⁸

Upitaće me neko zašto su ovakvi teorijski stavovi iz antičke teorije epa važni za razumevanje Sterijinog ranog rada na istorijskom romanu i biografiji. Važni su stoga što je Sterija znao i za baroknu teoriju koja je herojski, dvorsko-istorijski roman proglasila za »epopeju u prozi«. (Ovo se može tačno pokazati analizom Sterijinih teorijskih iskaza rasutih po njegovim radovima između 1827. i 1838. godine.)⁹ Otuda je Sterija i u potonjoj svojoj parodijskoj kritici Vidakovičevog i sopstvenog romana, pošao upravo od ismevanja tehnike fabuliranja in medias res.¹⁰

Pogledajmo i bliže. Sterija izdaje godine 1827. i 1828. nekoliko dela s istorijskim predmetom: tragediju *Svetislav i Mileva*, roman *Boj na Kosovu* i biografiju *Zivot Skenderbega*. U predgovoru tragediji pominje Horacija i navodi njegove poetičarske stavove, delimice u latinskom originalu. Na Aristotela se poziva da bi objasnio zašto je za »romantičesku povest« o kćeri kneza Lazara, udatoj posle Kosova za Bajazita, odabrao oblik tragedije, a ne romana. U romanu *Boj na Kosovu* Sterija gradi osnovnu fabulu shodno aristotelsko-horacijevskim pravilima za pripovedanje u epu: uvodi čitaoca neposredno »u središte zbivanja«. Fabula je ljubavna i tipska, pozajmljena iz Florijanovog francuskog romana o Gonzalvu od Kordove. Prema mlad, Sterija je — predgovor to kazuje pažljivom uvu dovoljno čujno — bio svestan da umetnička organizacija dela stoji na fabuli kao »izmišljenju«, izmaštanoj priči. A da istorijski »istinito« gradivo dolazi u roman u nju.¹¹ U *Zivotu Skenderbega* odnos istorijskoga i imaginativnoga postavljen je obratno. Dok u predgovoru romanu kaže da se sve važne tačke srpske istorije nalaze u delu »pored Topličine i Zoraidine ljubovi«, Sterija u predgovoru biografiji Skenderbega veli da njegov predmet ovde ne pripada »k basnie« (legendi), premda neki tako misle, nego u istoriju. Odmah tu dodaje i svoj, osporavani, spisak izvora, a njihov u srazmernu vrednost ocenjuje prema stepenu obaveštenosti, odnosno istorijske istinitosti. (Barleci je od svih »najveće vere dostojan« kao »samovidac«, ili što se »od samovidaca dela Kastriotovih izveštava«.) Pogledamo li zatim i u tekst, vidimo da je i način pripovedanja u *Zivotu Skenderbega* suprotan onome u Sterijinom romanu. Dok je u romanu primenjena tehnika umetničkog, po Aristotelu, jedino »poetskoga« fabuliranja in medias res, ovde, u biografiji, spisatelj priča »od samog početka«, dakle linearno-hronološki, od rođenja Skenderbegovog do njegove smrti.

Još jednu razliku između Sterijinog istorijskog romana i biografije Skenderbega spomenuću tek opisno i kratko. (U protivnom slučaju morao bih poći putem opširnoga navođenja tekstualnih potvrda.) Izraz ovih dela znatno se razlikuje u stilizaciji. Nasuprot *Boju na Kosovu*, gde su periodi preobilni, gde se retorska patetika i cvetno poetizovan jezik (sačinjen i obimnim upoređenjima) sustižu iz stranice u stranicu, stilizacija izraza u *Zivotu Skenderbega* je daleko uzdržanija, rečenice su mahom sažetije, tok izlaganja određuje nizanje činjeničnih obaveštenja, i u svemu ima manje retorizovanja i poetskog povišavanja, i pored mestimičnog zalaganja u moralističko-propovedni ton ili »epski« građeno upređenje.

Predgovor istorijskom romanu *Boj na Kosovu* Sterija je potpisao 1. januara 1828. A predgovor biografiji Skenderbega samo dan docnije, 2. januara iste godine. U ovim predgovorima, koje moramo zajedno čitati i procenjivati, Sterija gleda na prirodu »priče« (osnovne fabule dela) i prema njoj određuje pripadnost istorijskog romana imaginativnoj književnosti (poeziji), i pripadnost biografije istorijskom spisateljstvu (povesnici), zaokupljenom jednokratnim, činjenički istinitim događajima. Kako i način pripovedanja i stilizacija iskaza u ovim delima pokazuju odgovarajuće razlike, pa roman morfološki dobija (u Aristotelovom smislu) rang poezije, a biografija ga ne dobija, ne smemo žuriti u objašnjenje tih razlika prostim ukazivanjem na Sterijine predloške. Nekadanji knjezvi rad prema stranome predlošku mi danas često shvatamo veoma pojednostavljeno. Dobro je i ovde setiti se starih, danas pokudnih termina *posrba* i *preinačenje*. I kada je neki knjezveni rad samo posrba, on je uvek, u nekoj meri, preinačenje. Tu se u spisateljski posao upliće i teorij-

ska obaveštenost ili neobaveštenost autora. Ako je teorijski sasvim neupućen, on je tim spremniji da menja i preinačuje tamo gde stara pravila zahtevaju, shodno vrsti i žanru, vernost rešenjima datim u predlošku. Onda je tu i mogućnost izbora među tehnikama kazivanja s kojima je pisac upoznat. Opredeljivanje zavisi, dakle, od dvoga: od predložaka i piševih znanja iz oblasti teorije književnosti. One stare, normativne, na objektivističkoj estetici zasnovane.

Držimo se našeg predmeta, Mladi Sterija imao je izbora. Kosovsku istoriju prućao je najviše po Rajčicu, gde je ona bila ispričevana hronološki. Pa opet je Sterija za osnovu romana *Boj na Kosovu* uzeo »izmišljenju« i tipsku fabulu pozajmljenu iz Florijana. Nju je uobličio »organski celovito«, ne samo prema predlošku, nego i donekle samostalno, ali shodno aristotelско-horacijevskim načelima. Biografiju Skenderbega Sterija je sastavio prema nekoliko izvorima, od kojih je jedan, De Bisjerova poema, takođe ograničio obim priče i dramatisovao je shodno načelu in medias res. Ipak se naš pisac u *Životu Skenderbega* opredelio za pripovedanje linearno-hronološkog tipa. Sterija je zaista, bez obzira na to da li se povodio pretežno za jednim predloškom, umeo da razlikuje vrste dela shodno staroj, na Aristotelu zasnovanoj teoriji. Jer, Aristotel je poeziju odvojio od istorije i biografije. Nalazio je da istorija pripoveda o pojedinačnom, konkretnom događaju, dok poezija prikazuje ono što je opšte, što je univerzalno istinito. (»Opšte je kad kažemo da lice s ovakvim ili onakvim osobinama ima da govori ili dela ovako ili onako po verovatnosti ili po nužnosti; a na to pesništvo obraća pažnju kad licima daje imena. Pojedinačno je kada kažemo šta je Alkibijad uradio ili doživio.«) Aristotel je, dakle, termin *poiesis*, ne gledajući na stihovni ili prozni oblik iskaza, uzeo za sva dela imaginativne književnosti. Zanet traganjem za imanentnim oblikom književnih vrsta i pitanjem strukture fabule u tragediji i epu, Aristotel je, dalje, za epsko umetničko pripovedanje zahtevao homerski način fabuliranja. Iz Aristotelovih poetoloških razmatranja proizašlo je, potom, da se u umetničkom epu ne sme pripovedati linearno-hronološki. Ovaj je postupak, kao »nepoetski«, prepušten istoriografiji i biografiji.

Zar sada ne bismo smeli pouzdano tvrditi: iz stare aristotelско-horacijevske poetike, delatne u baroknom romanu (kao »epopeji u prozi«) i žive u našem klasicizmu (Hadžić-Svetič upućuje srpske epičare na Horacija), pada svetlo na neke bitne razlike u književnoj tehnici Sterije romanopisca i Sterije biografa. I dodati: Sterija je, i tamo gde nam se čini da mehanički rukujemo predlošcima, radio shodno uverenju da u knjizi i predmet i vrsta dela iziskuju neke njima pripadne i propisane oblike — u gradnji fabule i stilizovanju iskaza.

Očekujem da će mi se suprotstaviti kritičari koji sav Sterijin rani rad, baš kao i Vidakovićev, žele da svedu na predloške i objasne mehaničkim podražavanjem, preuzimanjem, čak plagiranjem. Hteli bi možda i ovde objasniti samo predlošcima zašto se Sterija, dobro upoznat s aristotelско-horacijevskim načelom fabuliranja in medias res, u *Životu Skenderbega* ipak opredelio za »umetničko« pripovedanje linearno-hronološkog tipa. Naveo sam, po mojoj oceni, dosta pojedinosti koje govore u prilog moje stavu da je mladi Sterija birao načine fabuliranja i stilizovanja iskaza, svesno, na osnovi određenih znanja iz poetike, a posebno iz teorije epa i romana. Jer, morao je iz latinske škole znati za stavove koji tragediju i roman (izjednačen s herojskim epom) stavljaju u kategoriju poezije i od njih zahtevaju određene morfološke odlike, dok biografiju i istoriografiju isključuju iz oblasti imaginativne književnosti i pripisuju im drukčije, jednostavnije načine kazivanja, napose u »priči«.

Ako neko ipak sumnja u opravdanost mog stava, možda je dobro da pročita odeljke o biografiji koje je Sterija uzeo, godine 1844, u svoju *Retoriku*. Ima u ovom Sterijinom priručniku, namenjenom gimnazijama, četvrta glava pod naslovom: »Istorična sočinenija«. Među dela ove vrste uvršćena je biografija, i to ovakvom odredbom njene prirode: »Životopisanije jest povest pojedinog čoveka, njegove sudbine i dejstvija koje je utoliko zanimljivije, koliko je bogatiji život takvog čoveka znatnim događajima i koliko je znamenitije bilo vreme u koje je on živio. Počem su pak takovi ljudi životopisanija najznamenitija koji su utoka imali na sudbu ljudstva i naroda, javno je da se životopisanija ova povestnice smatrati mogu, iz koji ona svetlost dobija u pregledom privatni dela takvog čoveka jasnija postaje. — Po glavito svojstvo dobroga životopisanija jest da se sa istinom slaže i da nije pristrasno. Po čemu biograf ne treba da slabosti i pogreške takovog muža sakriva ili da atar njegov tuđe istražuje. Preko svega pak nužno je da je sa životom onoga koga opisuje dobro upoznat, da je bio njegov prisni prijatelj, da njegova pisma, zapiske i o.p. pri ruci ima otkuda će se aština bolje doznati.«

Sterija navodi, nešto niže, i uzorke biografskog stvaralaštva: »Između spisatelja koji su biografije pisali odlikovao se kod Grka Plutarh, po primeru kojeg Blašar Francuz izdao je na istom jeziku životopisanija znameniti ljudi, koja su od Ivanovića, pod imenom *Novi Plutarh* Srbima poznata (prva čast u Budimu god. 1809, druga u Beogradu). Osim toga nalaze se mnoga životopisanija rasejana. Od veći biografija je život Skenderbega, u Budimu 1827.«

Premda zabeleženi dosta godina docnije, ovi redovi tačno osvetljavaju teorijske pretpostavke Sterijinog rada na biografiji Skenderbega. Dati su u zaokruženom pregledu Sterijinih teorijskih pogleda na knjigu. A ide uz te redove i jedno Sterijino »primćanije«. U rukopisu je tako označeno i bilo je, verovatno, namenjeno da potone u belešku ispod teksta. Ali za predmet ovoga moga razlaganja ta je Sterijina napomena sasvim presudna. Ona glasi: »Neki dodaju k povesnici i roman, no buduci da svaki roman na izmišljeniju više ili manje počiva, a izmišljenije spada u poeziju, zato mi njega tamo opravljamo.«¹²

*

Potruga za tobože izmišljenim autorom i nepostojećim izvorom na koji se Sterija poziva u *Životu Skenderbega*, nije bila, kako se meni čini, besplodna. De Bisjer je stvaran autor, koliko je stvarna i njegova, u više navrata izdavana, latinska poema *Scanderbegus*. Pogled na De Bisjerovu poemu pokrenuo je i nekoliko načelna pitanja koja se tiču poetike i stare teorije književnih vrsta. Mogli smo obrazložiti ovakvo tvrđenje: mladi je biograf Sterija činio razliku, i to sasvim u skladu sa nasleđem iz Aristotela, između *poezije* kao imaginativne književnosti, gde prevlast ima »izmišljenije«, i *povesnice*, to jeste istorijskih spisa (u koje ide i biografija), gde je prvi zahtev da se izlaganje »s istinom slaže«. Morfološke i stilske osobenosti koje Sterijin *Život Skenderbega* odvajaju od njegovog istorijskog romana *Boj na Kosovu*, nisu nastale samo i jedino pod dejstvom određenog izvora ili predložka. U izboru tehnike pripovedanja i stilske ravni mladi biograf bio je i pod utiskom aristotelскоg shvatanja da životopis — drukčije nego roman — ne ide u *poeziju*.

NAPOMENE:

¹ S. Novaković, *Jovan Sterijin Popović 1806—1856*, (napose štampano iz LXXIV »Glasa«) SKA, Beograd 1907, str. 19.

² J. Grčić, *Mladi Sterija kao biograf*, Glasnik Istoriskog društva u Novom Sadu, knj. 10 (1930), str. 73—79; N. Radojčić, *Sterija i srpska istorija*, Zbornik Matice srpske za književnost i jezik, IV-V (1958), str. 5—6 u radu. — Na pitanje o Sterijinim izvorima za *Život Skenderbega* osvrnuli su se još S. A. Jovanović, *Strani odjaci u Sterijinom delu*, u zborniku: *Knjiga o Steriji*, SKZ, Beograd 1956, str. 216, i Z. Milisavac, *Origines sociales des thèmes balkaniques du Jovan Sterija Popović*, *Balkanica I* (1970), str. 189—190. Prvi se, kako čemo u tekstu pokazati, poveo za Grčićevim kritičkim sudom. Z. Milisavac opet, zaokupljen socijalnom pozadinom Sterijine tematike, i nije uzeo u obzir ranije sudove o ovom pitanju. Oslonjen najviše na popularnost teme i Sterijin predgovor, ovaj ispitivač otuda se zadovoljio opštom napomenom da je Sterija mogao čuti i usmeno o Skenderbergu i da je, verovatno, čitao dosta o njemu; a onda je, prema samome Steriji, naveo imena korišćenih autora (Barlecije, Sagred, Busieres i drugi), a to će reći da se ustavio upravo tamo gde, kako su pokazali Grčić i Radojčić, pitanje o Sterijinim izvorima za *Život Skenderbega* počinje.

³ J. Grčić i sam, nešto niže u svom radu, ukazuje na belešku u *Životu Skenderbega* gde mladi biograf Sterija navodi iz Barlecija prema latinskom originalu. (Vidi mesto *Život Skenderbega*, u *Celokupnim delima J. St. Popovića*, koja je priredio U. Džonić, knj. IV, str. 371.)

⁴ S. A. Jovanović, članak koji rezimira saznanja o Sterijinom korišćenju strane literature, navedeni zbornik: *Knjiga o Steriji*, str. 218.

⁵ Radojčić, *nav. rad*, str. 5.

⁶ S. A. Jovanović, navedeni zbornik, str. 196.

⁷ U oblastima nemačkog jezika, kao i na područjima gde je još oseatan uticaj austrougarske škole, imena evropskih humanista i autora-latinstva poznatija su i danas u latinizovanom obliku: Mario Nizzoli zabeležen je u enciklopedijama kao Nizolius, Claude de Saumaise i Pierre-Daniel Huet poznatiji su kao Salmasius i Huetius. Ovo bi u nas uslovljavalo transkripciju: Nizolije, Salmazije, Hucije, naspram: Nizolo, Somez, Ije.

⁸ Vidi: Aristotel, *O pesničkoj umetnosti*, glava VII-VIII, XXIII, XXVI (u prevodu M. N. Đurića, drugo izd., Beograd 1948, str. 19—20, 43, 51). I Horacije, *Pisma*, II, 3, st. 136—152 (u prevodu R. Salabalić, SKZ, Beograd 1972, str. 77—78).

⁹ Vidi moj rad *Restorski, parodijski i satirični elementi u romanima Jovana Sterije Popovića*, Zbornik istorije književnosti SANU, Odeljenje jezika i književnosti, knj. 9 (1974), str. 115 i d.

¹⁰ Celu »Vstupljeniju« u Sterijin *Roman bez romana* (I) posvećeno je šaljivom i parodijsko-satiričnom raspravljanju upravo ovoga pitanja.

¹¹ U predgovoru uz *Boj na Kosovu* Sterija ne napominje samo da je delo sastavio podražavajući najviše Florijanu. On prvo kaže da je silno želio da u romanu obradi najveći predmet iz srpske istorije, boj na Kosovu: »kolika je tajna s njim skopčana! s kakvim bi ga iskustvom sposobni *istinoljubivom* oku predstavili, kakav bi melem umiljenom srcu prineli! dovoljno me o tom iskustvo uveravalo, i opet je želja silna bila najvažniju borbu romantičeskom odeljom uviti. I opet, nekoliko redi niže: »U ovoj žalosnoj, kao što će se videti, povesti, nahode se besporno najznamenite točke srpskog vremenocišćenja: pored *Topličine* i *Zoradine ljubovi*, pored njihove sudbine, i obratnog sčastija, nalaze se *predmeti* kojih važnost sve povećava biva što se više o njima spominje — ovde Sterija pobraja: Kosovo i kosovska junaštva, kneza Lazara, Jugoviće, Obilića i dr.

¹² Vidi u rkp. *Retorike* str. 196—199. Navedeno prema izdanju teksta koje je priredila Ivanka Veselinov, u Zborniku istorije književnosti SANU, Odeljenje jezika i književnosti, knj. 9 (1974), str. 612-613.